

Twee! panden met dezelfde naam: *Harmonie*

Anja Tanke

In de jaargangen 2012 en 2013 van dit blad is in drie afleveringen uitgebreid aandacht besteed aan Borne's eerste burgemeester en notaris Willem Christiaan Lantman. Eén van de vragen die de auteurs van dat drieluik pogen te beantwoorden, gaat over het pand genaamd *Harmonie* gelegen op de hoek van de Potkampstraat / Grotestraat: heeft burgemeester Lantman opdracht gegeven tot de bouw. Het resultaat van uitgebreid onderzoek leest u hieronder.

Om een goed beeld te krijgen van het onroerend goed van Willem Christiaan Lantman is in verband met het hierboven genoemde drieluik, onderzoek gedaan in het kadaster en in notariële akten. Al vrij snel blijkt dat Lantman eigenaar is van een pand genaamd *Harmonie*. Dit pand is echter gesitueerd op een heel andere locatie dan de *Harmonie* waar wij vandaag de dag af en toe een lekker ijsje eten. De vondst van een tweede pand met dezelfde naam is een prachtige bonus, want dit feit was tot nu toe onbekend. Het is vooral nieuwe informatie die heel goed helpt bij het beantwoorden van de vraag die al is gesteld in het kader van het onder-

zoek naar Willem Christiaan Lantman: "Is hij de opdrachtgever van de bouw van de *Harmonie* aan de Potkampstraat?"

Dit artikel bestaat daarom uit twee delen. Het eerste deel gaat over het tot nu toe onbekende logement *Harmonie*, gelegen aan de Grotestraat 139-141. Het tweede deel gaat over het pand *Harmonie* gelegen aan de Potkampstraat 1 en het aanpalende pand Grotestraat 154.

Het pand Grotestraat 139-141

Willem Christiaan Lantman koopt op 27 augustus 1801 van Jan Pol, Steven ten Cate, Jan Hulshof en de erven van het overleden echtpaar Hulshof een huis, achterhuis, hof en halve put gelegen in de Horst. Het huis is gelegen tussen dat van de verkopers en de weduwe van Berent ten Zegger. Ook koopt Lantman een stukje land, ter grootte van één spint (170 m²), gelegen in "de Aanslag" achter de aan te kopen hof. De koopsom bedraagt in totaal f 1000,-¹. Van dit pand is verder bekend dat het gelegen is naast een 'gemeen wegje'.

In juni 1846 wordt het pand geveild. In de akte van inzet wordt de ligging ervan duidelijk beschreven: *een huis en erf, zijnde het Logement de Harmonie, met anexe stalling, binnenplaats en tuingrond sectie D nr. 416 huis en erf groot 440 ellen en sectie D nr. 415 tuin groot elf roeden en tien ellen*². Beide percelen staan aangegeven op het kadasterkaartje op deze pagina. Het huidige adres is nu eenvoudig te achterhalen: Grotestraat 139-141.

Lantman woont vanaf 1801 in deze woning met zijn gezin. Bovendien is een kamer ervan aangewezen als gemeentehuis en oefent hij er zijn notarispraktijk uit. Niet bekend is of de woning in de periode dat het zijn eigendom is, verbouwd of zelfs opnieuw is opgetrokken.

Op 26 juli 1844 opent zoon Antoon Peter er een logement met biljart en paardenstalling. Een jaar later trouwt hij met de dochter van een Eibergse logementhouder. De gehandicapte Antoon Peter, zijn rechterhand is verlamd, zal de hulp van een echtgenote met een dergelijke achtergrond goed kunnen gebruiken.

In *Boorn & Boerschop* 2012-2 vertelt Leo Leu-

Uitsnede van de kadasterkaart uit 1832. De omliggende percelen sectie D nrs. 415 en 416, resp. tuin met erf en twee huizen, nu Grotestraat 139-143 zijn eigendom van W.C. Lantman. In juni 1846 verkoopt hij het grootste gedeelte van beide percelen (nu Grotestraat 139 -141) aan J.S. Spanjaard. De woning grenst aan het nog steeds bestaande pad tussen de huidige Grotestraat en de Aanslagsweg.

Bron: www.watwaswaar.nl

rink in zijn artikel 1845: *Opwinding in Borne* over het oplaten van een luchtballon door F. Staudt in de tuin van logement de *Harmonie*. Leo, niet bekend met het bestaan van nog een pand met die naam, situeert het oplaten bij de Potkampstraat. Uit dit artikel blijkt dat toentertijd de *Harmonie* gevestigd is in het pand Grotestraat 139-141. Het oplaten van de ballon heeft plaatsgevonden in de tuin achter het logement. Deze is er groot genoeg voor en de omliggende percelen aan de Aanslagsweg zijn niet bebouwd.

Om de investering in het logement te financieren heeft Antoon Peter vermoedelijk geld geleend bij de hypotheekbank Kruisman en Westerkappel in Haarlem. Niet alleen zijn verplichtingen aan de hypotheekbank komt hij niet na, Antoon Peter protesteert ook tegen een betaling van f 63,48 aan Willem de Bruder te Almelo. De vraag rijst of het logement wel voldoende klandizie heeft om de rekeningen te betalen en rendabel is.

Willem Christiaan Lantman verkoopt in juni 1846 het pand met erf en halve put aan J.S. Spanjaard voor f 1.810,--³. Bekend is dat de nieuwe eigenaar Spanjaard het pand heeft laten verbouwen en mogelijk ook de voorgevel heeft laten vervangen. Het logement de *Harmonie* kent een zeer korte geschiedenis, het heeft nog geen twee jaar bestaan.

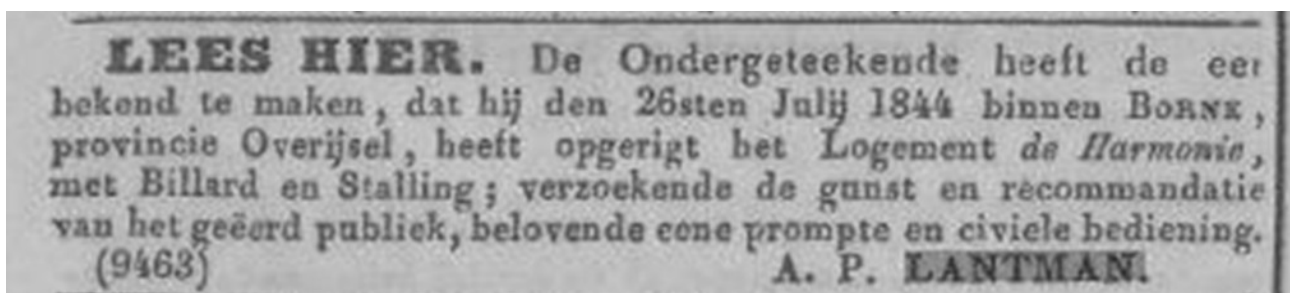
De oudste leggers dateren van 1832. Daarin staat genoteerd dat op de hoek van de Potkampstraat één pand staat (sectie D nr. 458, huis en erf 210 m²), dat eigendom is van de wever Wolters Albers. Om het pand lag een flinke tuin (sectie D nr. 457, tuin 360 m²). Twee jaar later volgt de volgende notitie in de legger. De percelen zijn aanzienlijk verkleind en ten gevolge van de oppervlaktewijziging hebben ze beiden nieuwe kadastrale nummers gekregen (sectie D nr. 988 tuin 260 m², en sectie D nr. 989 huis en erf 95 m²). In deze periode is ook de Grotestraat aangelegd en het afstaan van grond zal hier ongetwijfeld mee te maken hebben gehad⁴. Het oorspronkelijke pand is afgebroken en enige meters verder opnieuw opgetrokken. Het kaartje met de

Een nauwkeurige bron is het kadaster, waar vanaf 1832 onder andere alle onroerend goed transacties en rechten op onroerend goed worden geregistreerd. Wat staat er over deze panden vermeld? Daarvoor is onderzoek gedaan in de originele kadastrale leggers op het Borne gemeentearchief.

De panden Potkampstraat 1 en Grotestraat 154

Over met name de *Harmonie* (Potkampstraat 1) is in de volksmond het volgende bekend:

- het pand is gebouwd door burgemeester Lantman;
- er was van oudsher (vanaf de bouw rond 1835) een logement in gevestigd.

Logement "De Harmonie" opent haar deuren op 26 juli 1844. Advertentie uit het *Algemeen Handelsblad* 01-08-1844 dag, nr. 3966. Bron: www.kb.nl

met de locaties van beide panden is op de laatste pagina van dit artikel afgedrukt.

De volgende eigenaar van het pand op de hoek met de Potkampstraat is de timmerman J(oh)annes Hergelink⁵. De timmerman bouwt in 1856 in de tuin twee kleine woningen die als volgt in de legger genoemd worden: sectie D nr. 1598 huis en erf 63 m² en sectie D nr. 1599 huis en erf 32 m². Er zijn nu dus drie panden. Het pand dat wij nu kennen als de *Harmonie* en er aan vast, de door Hergelink gebouwde woninkjes.

Hergelink is niet lang eigenaar, hij overlijdt in 1864. Zijn erfgenamen verkopen in 1871 de drie panden met erf aan gemeentesecretaris W.A.L. Lantman. Deze laat in eerste instantie de woningen flink verbouwen. Over het pand *Harmonie* staan in de kadastrale legger meerdere notities: samenvoeging met het achterliggende pand en een verbouwing in 1876, verbouw en stichting in 1879. Uiteindelijk blijven er twee panden over⁶.

Rond 1881 verkoopt W.A.L. Lantman beide panden aan zijn broer de veearts E.W.H. Lantman. Er is dan inmiddels sprake van huis, erf en stalling (Potkampstraat 1, *Harmonie*) en huis en erf (Grotestraat 154)⁷.

Volgens de verhalen zou in het pand Potkampstraat 1 vanaf de bouw, zoals hiervoor beschreven rond 1835, een café / logement gevestigd zijn. Wat klopt hiervan?

De huidige eigenaar van de *Harmonie*, de heer J. Kroeze, heeft om het pand een zodanige hoeveelheid glasscherven aangetroffen, dat niet meer gesproken kan worden van particulier gebruik. Uit mondelinge informatie van Jaap Grootenboer is gebleken dat de familie van wethouder H. Hulshoff de ene week een borreltje dronk bij de *Keizerskroon* en de week erop bij de *Harmonie*. Er zal dus een (kleine) periode een café in het pand gevestigd zijn geweest.

Een beredeneerde suggestie. Mogelijk is de uitbater Gerhardus M.F. Lantman, zoon van Willem A.L. Lantman. Deze laatste is sinds 1871 eigenaar. Zoon Gerhardus trouwt in 1874 en geeft dan als beroep op logementhouder. Dit beroep wordt ook vermeld in de geboorteaangifte van zijn eerste kind in 1875. Eén van de getuigen is Johannes Klumpers. De familie Klumpers woont ook in de Grote-

Nu is in het pand IJssalon de *Harmonie* gevestigd.
Foto: collectie gemeentearchief Borne, nr. 010284.

straat, hemelsbreed nog geen 20 meter verwijderd van de *Harmonie*. Klumpers is dus de noaber die volgens goed gebruik meegaat naar het gemeentehuis aangifte doen. Het kan dus niet anders dan dat het jonge gezin van Gerhardus vlakbij de familie Klumpers woont. Dat zou dan heel goed kunnen zijn op één van de adressen Potkampstraat 1 (*Harmonie*) of het naastgelegen pand Grotestraat 154. Bij de geboorteaangifte van het volgende kind in 1877 is Gerhardus kantoorbediende. Zou Willem A.L. Lantman een nieuwe uitbater aangesteld hebben of is het café/logement al gesloten? In 1881 verkoopt hij beide panden (Potkampstraat 1 en Grotestraat 154) aan zijn broer Egbert die er na het overlijden van zijn vrouw in 1889 gaat wonen.

Wat klopt er nu van de verhalen getoetst aan het kadaster, bij de notaris vastgelegde verkoopakten en door de gemeente vastgelegde gegevens? Enige conclusies:

- Het pand *De Harmonie* is gebouwd/ingrijpend verbouwd door een Lantman. Niet door burgemeester Lantman maar door zijn zoon, de gemeentesecretaris.
- Het pand is aangewezen als gemeentelijk monument. In de objectomschrijving wordt het omschreven als eenvoudige laat 19^e eeuwse dorpsbebouwing. Deze datering komt overeen met de gegevens uit het kadaster.
- De wever Wolter Albers had geen ander onroerend goed in Borne dan het huis op de hoek van de Potkampstraat. Hij zal hier dus zelf gewoond hebben.
- In het gemeentearchief berusten diverse registers over de verkoop van drank, ingeslagen ge-

gedistilleerd en likeuren en vergunningen voor dranklokalen over de periode 1859-1923. De namen Hergelink en Lantman komen in deze registers niet voor.

- Op papier is er nog geen tastbaar bewijs dat in dit pand een logement of café is gevestigd geweest.

Zou Willem A.L. Lantman zijn nieuwe café de naam *Harmonie* hebben gegeven ter herinnering aan zijn broer Antoon Peter, die de uitbater was van de oorspronkelijke *Harmonie*?

Bouwkundig onderzoek Potkampstraat 1 uitgevoerd door Henk Methorst en Jaap Grootenboer Huidige toestand

Op verzoek van de auteur is een bouwkundig onderzoek uitgevoerd om te toetsen of de op de bronnen gebaseerde conclusies gestaafd kunnen worden in de bouwkundige aspecten van het pand. De bevindingen en conclusies van Henk en Jaap zijn als volgt:

Het huis staat op een scheef getrokken rechthoekige plattegrond. De voorgevel en de achterwand, waartegen een later bouwwerk is toegevoegd en de beide zijgevels staan ongeveer evenwijdig ten opzichte van elkaar en zijn opgetrokken in rode baksteen in kruisverband met knipvoegwerk. Boven de gevelopeningen zijn anderhalf steens (begane grond) en steens (verdieping) trekken aangebracht. De gevels staan op een zandstenen plint.

De voorgevel heeft een klokvormige beëindiging met ter plaatse van de aansluiting op het dak een overstekende geprofileerde houten gootlijst waarachter een zinken bakgoot. Onder deze gootlijst bevindt zich een brede gestucadoorde 'architraaf' waarop de naam van het pand *Harmonie* is aangebracht. De ingezwenkte gedeelten van de klokgevel zijn met gebogen natuurstenen afdekplaten afgedekt. De zijgevels hebben eenvoudiger doch eveneens geprofileerde houten gootlijsten met zinken bakgoten; onder deze gootlijsten is een houten architraaflijst bevestigd.

Het zadeldak met aan voorgevelzijde een wolfseind-aansluitend op de goot in de gootlijst- is gedekt met oude holle keramische rode dakpannen. Het dakvlak heeft ter plaatse van de nok, ongeveer in het midden van het gebouw, een rookkanaal.

De voorgevel toont een redelijk 'oorspronkelijke' indeling en wordt ter hoogte van de aansluitende goten van de zijgevels gedeeld door een horizontaal lopende gestucadoorde waterlijst. Op begane grond bevinden zich twee raamkozijnen waarin schuiframen met tweeruits onderramen en tweeruits bovenramen, tussen beide kozijnen is een deurkozijn met tweeruits bovenraam gesitueerd. De gebruikelijke houten naar binnen draaiende deur met geprofileerde stijlen en dorpels is in een recent verleden vervangen door een hardglazen deur. Ter plaatse van de verdieping is een tweetal raamkozijnen te zien

Zicht op de Peppelenlaan (nu Grotestraat) vanaf het huidige Dorsetplein. De Ansichtkaart is gemaakt voor 1907. Geheel links de "Harmonie". Aan de etalage te zien is er een zogenaamde 'galanteriewinkel' gevestigd. Vervolgens de winkel van Doeschot, Grotestraat 154. Aan het eind links het pakhuis van Klumpers.

Na Egbert W.H. Lantman is Johannes Munster de eigenaar van de *Harmonie*, die het op zijn beurt in 1914 verkoopt aan koopman Wilhelmus Antonius Kamman. Het pand Grotestraat 154 wordt eigendom van winkelier Jan Hendrik Doeschot. In 1920 verkoopt hij het aan broodbakker Johannes Doeschot. De volgende eigenaar in 1926 is Geertruida Gesina Halhof-Fikkert. In 1937 is Braune de eigenaar. Rechts het pand waar J.C. Heise in 1902 met zijn Bornsche Courant begon.

Foto: collectie gemeentearchief Borne nr. 003488.

Foto uit de jaren '60 van de negentiende eeuw. In het pand is de groentezaak van Kamman gevestigd. Rechts de winkel van mevrouw Leurink.
Foto: collectie gemeentearchief Borne, nr. 000655.

waarvan de indeling niet oorspronkelijk is (twee onderramen en een tweeruits bovenraam waartussen een 'kalf' per kozijn).

De rechter zijgevel heeft raamkozijnen die allerlei wijzigingen en/of vervangingen tonen en weinig oorspronkelijks tonen.

De linker zijgevel heeft eveneens veel wijzigingen doorstaan, die zo goed mogelijk een historische indeling kregen. Aan deze gevel is een grote aan-kapping aangebracht.

Het inwendige van het gebouw laat bijna niets van een oorspronkelijke constructie zien. Naar ons werd verteld ligt er een zware oude (eiken?) balk ongeveer in het midden van het huis vanaf de voorgevel naar de blinde achtergevel; over deze 'middenbalk' liggen balklagen van zijgevel naar zijgevel, rustend op de eerder genoemde middenbalk. Door allerwege aangebrachte aftimmeringen en sierplafonds kon van deze oudere constructies niets worden waargenomen.

Vergelijking van de huidige toestand met oude foto's

De hoofdvorm van het gebouw komt wel overeen met die welke zichtbaar is op oude foto's. Op de oudste foto, afgebeeld op de vorige pagina, is alleen de rechterzijgevel en een deel van de voorgevel te zien. Van een klokgevel was toen geen sprake; op de hoeken waren ruim een meter hoge en in de breedte wat smallere rechthoekige grijs geschil-

derde beëindigingen aangebracht vanaf de toen wel bestaande horizontale waterlijst, die ook toen op de zijgevelgoten aansloot.

De rechter zijgevel had langs het dak een eenvoudige mastgoot waaronder een eveneens eenvoudige houten betimmering. Deze gevel bevatte een groot raamkozijn ter plaatse van het huidige, bredere raamkozijn en sloot aan op het zandstenen plint. Daarnaast volgden nog een smaller raamkozijn (overeenkomstig de nu nog bestaande toestand) en een deurkozijn met bovenlicht. Het kalf tussen deur en bovenlicht lag lager dan thans in het daarvoor in de plaats gekomen raamkozijn.

Op een tweede oude foto, bovenaan deze pagina, die wat later in de tijd is te zijn opgenomen, is het hele huis voorzien van een witgeschil-

derde stuc laag boven de zandstenen plint, met een in de stucadoor laag aangebrachte blokverdeling zoals dat omstreeks 1900 een modeverschijnsel was. Ook op deze foto is geen klokgevel te zien, maar recht met de dakschuinte mee lopende gemetselde(?) afdekkingen. De horizontale waterlijst ter hoogte van de zijgevelgoten is niet waarneembaar (weggehakt?); een smalle waterlijst is zichtbaar onder de goot t.b.v. het dakwulfseind. De schuine beëindigingen van de voorgevel zijn voorzien van rechtop gemetselde sluitstukken ter weerszijden van de veel kleinere goot op gootklossen ter plaatse van het wulfseind van het dak en van schuin lopende geprofileerde uitmetselingen ter plaatse van de aansluiting op de zijgevelgoten.

De gevelindeling van de gevels bezit meer oorspronkelijke kozijnen dan in de huidige toestand, maar de ramen hebben al veel van de oorspronkelijke roedeverdelingen verloren. De houten en geprofileerde voordeur in de voorgevel is nog wel aanwezig.

Naschrift

Het huidige pand is niet ouder dan ongeveer 180 jaar en ontstaan ná de aanleg van de Grotestraat. Het is mogelijk dat er bouwmaterialen uit het oude huis, die vrij kwamen bij de sloop, zijn gebruikt bij de opbouw van het huis dat toen werd gebouwd op de huidige plaats. Misschien wat bakstenen, natuursteenstroken en die ene oude balk.

Het veel oudere huis, dat omstreeks 1830 werd gesloopt, had een oppervlak van ongeveer 10 x 10 meter en zal vermoedelijk zijn ingedeeld als een kleine boerderij met vier gebint afstanden (vijf gebinten) en aan iedere zijgevel een smalle strook waarin kleine kamers bij het woongedeelte en potstallen in het bedrijfsgedeelte langs de deel. Het woongedeelte zou toen wel eens aan de zuidzijde hebben kunnen liggen. De deel moest gemakkelijk bereikbaar zijn vanaf de openbare weg aan de noordkant, de Potkampstraat.

Kaartje van de Grotestraat / Potkampstraat uit 1917. Hiervan is een model op gelijke schaal gemaakt om zo te kunnen vergelijken met de kadasterkaart uit 1832⁸. Vervolgens is gezocht naar percelen in de omgeving van de Harmonie die zowel in 1832 als in 1917 nog dezelfde grootte en vorm hebben. Daarvan zijn er in de directe nabijheid van de Potkampstraat vier gevonden, te weten de percelen 2487, 3464 (in 1832 resp. sectie D nr. 451 en 453) en de percelen 3196 en 2574 (in 1832 tezamen sectie D nr. 452). Op deze wijze is de locatie van de voorloper van de huidige Harmonie aan te wijzen en ingetekend op deze kaart. Het oude pand, ingetekend bij de pijl, blijkt inderdaad te liggen op het tracé van de rond 1832 aangelegde Grotestraat.

Het huidige pand is een sterk gewijzigde opvolger van het oorspronkelijke gebouw uit 1835, met enkele restanten van dat oudere pand en een gedroomde voorgevel die er pas een slordige twintig jaar zo mooi bijstaat als thans.

Met dank aan

de heren Grootenboer en Methorst voor het doen van het bouwkundig onderzoek en het opstellen van de tekst ervan.

Noten

Alle verzamelde informatie rond dit artikel is opgenomen in de documentatiecollectie van het gemeentearchief Borne onder nr. 343.

1. Gemeentearchief Borne. Archief Richterambt Borne, inv. nr. 3, pag 298-300.

2. Gemeentearchief Enschede. Archief notaris G. Penink, inv. nr. 1073, volgnrs. 42 en 50.
3. zie noot 2.
4. Gemeentearchief Borne. Kadastrale legger gemeente Borne, artikel 3.
5. Gemeentearchief Borne. Kadastrale legger gemeente Borne, artikel 582.
6. Gemeentearchief Borne. Kadastrale legger gemeente Borne, artikel 1250.
7. Gemeentearchief Borne. Kadastrale legger gemeente Borne, artikel 724.
8. Gemeentearchief Borne. Bij fotobeschrijving nr. 003488 zijn, de destijds door dhr. G.P. ter Braak op schaal gemaakte kaartjes, gevoegd.

Oagn vertrouwt op zikzölf, oorn op aandern.